

Imperialna nostalgija na Japonskem: politična instrumentalizacija šintoističnega svetišča Yasukuni

Klemen SENICA*

Izveček

Šintoistično svetišče Yasukuni je ena od nevrvalgičnih točk v japonskih zunanjepolitičnih odnosih s sosednjimi državami, predvsem Kitajsko in Južno Korejo. V recentnem obdobju je bilo deležno izjemne medijske pozornosti širom sveta predvsem zavoljo dejstva, da ga je v času svojega vodenja vlade redno obiskoval Koizumi Jun'ichirō, čeprav je njegovi praksi počastitve spomina padlim za »japonsko stvar« oponiral širok spekter posameznikov na Japonskem, da kitajskih in južnokorejskih državnikov niti ne omenjam. Sodim, da je potrebno glorificiranje izbranih žrtev velikega Japonskega imperija, ki ga prakticira konservativni del japonskih političnih elit, umestiti v širši kontekst imperialne nostalgije, ki smo ji na Japonskem priča v začetku 21. stoletja.

Ključne besede: Yasukuni, instrumentalizacija, japonski imperij, kolektivni spomin, nostalgija, Japonska

Abstract

The Yasukuni Shrine is among highly controversial issues when it comes to Japan's foreign relations with its neighbouring countries, particularly China and South Korea. Recently, it has drawn considerable public attention worldwide, owing to regular visits by former Japanese Prime Minister Koizumi Jun'ichirō while he was still in office. However, his practice of paying respect to the soldiers who died for the "Japanese cause" was met with stiff opposition from a wide spectrum of individuals in Japan, not to mention Chinese and South Korean political leaders. In my view the glorification of chosen victims of the great Empire of Japan, practised mostly by the conservative part of Japanese political elites, needs to be set in a broader context of imperialist nostalgia, the wave of which has been coming over Japan since the turn of the 21st century.

Keywords: Yasukuni, instrumentalisation, Empire of Japan, collective memory, nostalgia, Japan

* Klemen SENICA, doktorski kandidat, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija.
klemen.senica@gmail.com

Dulce et decorum est pro patria mori.
(Horacij)

Japonska sodi v tisto skupino azijskih držav, ki se dokaj pogosto pojavljajo v množičnih medijih na Slovenskem, a zdi se, da je spekter obravnavanih tem precej ozek.¹ Poleg teritorialnih tenzij s Korejo, Kitajsko oziroma z Rusijo in novicam iz gospodarstva je največ pozornosti namenjene šintoističnemu svetišču Yasukuni, vendar ostaja slednji v našem akademskem polju popolnoma prezrt.² Še tisti redki medijski prispevki o njegovi kontroverznosti pa so praviloma površni prevodi tujih agencijskih novic, zato namesto k odstiranju njegove problematične narave bolj prispevajo k popačenju dejstev. Da bi vsaj deloma zapolnil omenjeni raziskovalni manko, kanim v nadaljevanju na kratko predstaviti zgodovinski pomen Yasukunija in njegovo recentno instrumentalizacijo za uresničevanje notranjepolitične agende dela vladajočih političnih elit na Japonskem. Svojo analizo bom utemeljil na metodi, ki je najbolj razširjena v kulturni antropologiji, in sicer opazovanju z udeležbo, pri čemer tudi muzejske perspekte, časopisne članke s svetovnega spleta in vladne dokumente štejem v kategorijo etnografskega materiala, saj sočasno zrcalijo in aktivno (re)konstruirajo japonske percepcije Yasukunija.

Med enoletnim raziskovalnim delom na Univerzi v Tsukubi – med decembrom 2009 in novembrom 2010 – sem kaj kmalu spoznal, da je sodobno zamišljanje Velikega japonskega imperija (*Dai Nippon teikoku*) v japonski družbi precej bolj tabuizirana tema, kot nam razkriva »oddaljeni pogled« izpod Alp. Diskusije z japonskimi prijatelji, znanci, profesorji v Tsukubi in tistimi, ki sem jih spoznaval ob čestih obiskih Tokia, kako dojemajo japonski imperij, so se praviloma že po nekaj stavkih sprevrgle v razglabljanja o japonski krivdi za vojne zločine in potrebi po opravičilu, predvsem sosednjima Južni Koreji in Kitajski. Ko sem jim omenil še svojo osredotočenost na recentno odkrivanje literarne zapuščine Nakajime Atsushija (1909–1942), primarno tiste o Mikroneziji, je pogovor s tem večinoma zamrl, saj razen profesorice primerjalne književnosti z Univerze v Tsukubi nihče ni poznal njegovih kratkih zgodb, katerih dogajanje je pisatelj umestil v takratno japonsko kolonijo. Kljub temu me je večina sogovornikov odkrito spodbujala k raziskovanju, saj naj bi bilo po njihovem mnenju tujcu lažje proučevati občutljive zgodovinske teme kot samim Japoncem. Da bi mi le nekako pomagali, so mi največkrat svetovali, naj se v disertaciji lotim dveh vedno

¹ Hvala anonimnima recenzentoma za konstruktivne komentarje in sugestije.

² Brskanje po knjižničnem katalogu cobiss v začetku maja 2015 razkrije, da je tematiko v svoji diplomski nalogi obravnaval le Matej Sedmak (2013).

aktualnih vprašanj, to je vsebine srednješolskih učbenikov za zgodovino in šintoističnega svetišča Yasukuni (cf. Ryu 2007, 705).

Slednje leži le nedaleč stran od cesarske palače in je bilo kot Tokio Shōkonsha ustanovljen v zgodnjem obdobju *Meiji*, in sicer leta 1869. Današnje poimenovanje je dobilo komaj deset let kasneje, domnevno po kitajski klasiki *Chun-qui zuo-shi-zhuan*, kar v prevodu pomeni »prinašati mir v deželo«. Prvi, ki jih je svetišče prepoznalo kot šintoistična božanstva oziroma *kamije*,³ so bili ubiti vojaki v kazenski ekspediciji na tajvanske staroselce leta 1874.⁴ Takahashi (2006, 172) dodaja, da je šele po vojni z ruskim carstvom (1904–1905) Yasukuni dejansko postal osrednja institucija za komemoracije v spomin na vojake cesarske vojske in civilno osebje, ki so izgubili življenje v boju za Japonsko, vendar so obredi postali javni komaj po začetku druge vojne s Kitajsko, to je leta 1937 (Seraphim 2008, 65). Za svoje delovanje je svetišče vse do propada imperija leta 1945 prejelo finančna sredstva iz državnega proračuna, saj je bila njegova osrednja naloga imperialnim podložnikom vcepiti patriotizem z obljubo apoteoze, če bo posameznik žrtvoval svoje življenje za »višje cilje« (beri cesarja), trdi Breen (2007, 55).⁵ Dandanes je Yasukuni predvsem na Kitajskem in v Južni Koreji, manj pa v drugih nekdanjih kolonijah japonskega imperija, še vedno sinonim imperialne ekspanzije cesarske vojske in vseh strahot, ki sodijo zraven. Največ ogorčenja med številnimi prebivalci Korejskega polotoka izziva dejstvo, da so bili v *kamije* brez vednosti svojcev povzdignjeni celo nekateri njihovi rojaki, v kolonialnem obdobju nasilno mobilizirani v cesarsko vojsko.⁶ Zato si je junija 2001 peščica Južno

³ Maja Milčinski (1999, 300) zapiše: »Osrednje verovanje v šintoizmu pa velja kamijem, v katerih vidi ljudstvo univerzum in prek katerih univerzum nastaja in se vzdržuje. Kamije verniki spoznavajo preko molitve in obredne dejavnosti, ki gradi na priznavanju, potrjevanju odvisnosti človeških bitij od teh božanskih sil in s tem, da s priprošnjo dobivajo ljudje od njih pomoč in ohranjajo svojo srečo.«

⁴ Uradni Tokio je trdil, da je želel z njo le maščevati poboj 54 ribičev z Okinave, ki se je dogodil ob brodolomu njihove ladje nekaj let prej, a je vse skupaj služilo zgolj kot krinka za poskus kolonizacije vzhodnega dela Tajvana. Ker se je vlada zbala, da bo konflikt prerasel v vojno s kitajsko dinastijo Qing in sprožil intervencijo zahodnih velesil, je kmalu umaknila svoje čete z otoka (glej Eskildsen 2002, 393, 398).

⁵ Katarzyna Cwiertka trdi, da je v japonskih imperialnih vojnah med letoma 1937 in 1945 več cesarskih vojakov izgubilo življenje zaradi »bolezni, ki je bila posledica podhranjenosti«, ali lakote kot sovražnikovega orožja (2006, 70; cf. Seraphim 2008, 68). Natančno število padlih borcev seveda ni znano, Franziska Seraphim navaja 1,74 milijona (2008, 60).

⁶ Ker so se bali upora podjarmljenih Korejcev, je številne vojake s polotoka doletela naloga varovanja vojnih ujetnikov. Zaradi domnevnega slabega ravnanja z njimi so mnogim v drugi polovici štiridesetih let sodili na Mednarodnem vojaškem sodišču za Daljni vzhod, bolj znanim pod imenom tokijsko sodišče (glej Oguma 2002, 290).

Korejcev prizadevala, da bi bili njihovi najdražji umaknjeni s seznamov »posvečenih«, vendar zaman (Takahashi 2006, 177).⁷

Ob tem je potrebno izpostaviti dejstvo, ki je pri nas mnogokrat spregledano (npr. Lipušček 2015 idr.). Umrli vojaki in civilisti, ki so dobili svoje mesto v yasukunijevem »panteonu«, tam niso pokopani, saj je po besedah enega od mojih japonskih prijateljev v šintoizmu truplo percipirano kot nečisto in grešno. Mogoče je tudi v tem potrebno iskati razloge, da si ni Japonska po razpadu imperija nikoli prav intenzivno prizadevala v nekdanjo kolonialno metropolo vrniti posmrtnih ostankov 2,4 milijona umrlih v čezmorskih osvajanjih, zato so grobovi približno polovice preminulih vojakov in civilistov še vedno raztreseni širom Azije (glej McNeill 2008). Da bi lahko preminuli v posebnem obredu apoteoze sploh postal *kami*, je potrebno skrbnikom Yasukunija posredovati posameznikove osebne podatke in podrobnosti o njegovi smrti (Breen 2007, 52–3). Čeprav je bila po vojni uzakonjena ločitev države in verskih skupnosti, Nakano trdi (2014), da je bila *de facto* vlada tista, ki je dolga leta skrivoma oskrbovala svetišče z zahtevanimi informacijami.

A problematična narava Yasukunija ne izhaja iz dejstva, da je posvečen spominu na približno dva milijona in pol tistih, ki so dali svoje življenje v boju za »japonsko stvar« od srede 19. stoletja naprej – med njimi je celo nekaj vojakov samoobrambni sil, umrlih po koncu zadnjega svetovnega konflikta. Tako domače kot tuje nasprotnike obiskovanja Yasukunija s strani političnih predstavnikov japonske države najbolj moti dejstvo, da je od 17. oktobra 1978 med njimi tudi štirinajst od 25 obtoženih za najhujše vojne zločine na tokijskem sodišču (april 1946–november 1948),⁸ celo generala Tōjō Hideki (1884–1948) in Matsui Iwane (1878–1948), ki je bil odgovoren za poboje v Nankingu. (Befu 2001, 97, 98; Breen 2007, 48, 58; Okuyama 2009, 241; Seraphim 2008, 244–45; Kingston 2011, 192). Uradno kitajsko stališče se namreč glasi, poudarja Tamamoto (2001, 35), da so bili tako Kitajci kot Japonci v tridesetih in prvi polovici štiridesetih let preteklega stoletja žrtve militarističnih voditeljev v Tokiu, zato počastitev spomina na umrle v ekspanzionističnih vojnah v Yasukuniju, ki ga prakticirajo nekateri japonski

⁷ Zavrnjena je bila tudi zahteva tajvanskih in japonskih tožnikov leta 2006 (Okuyama 2009, 245). A averzija do Yasukunija ni novodoben pojav, sporadično izražanje nezadovoljstva se je med »pogrebi« duhov umrlih vojakov pojavljalo že v obdobju imperija (glej Seraphim 2008, 65).

⁸ Tanaka Nobumasa navaja, da je skupaj glorificiranih 911 posameznikov, ki so bili obtoženi vojnih hudodelstev (po Seraphim 2008, 79).

politični voditelji, sistematično spodkopava osnovno premiso, na kateri temelji kitajsko-japonska sprava.⁹

»Vsaka nacija ima pravico počastiti spomin na padle vojake«

Ob prelomu stoletja je prišel Yasukuni na naslovnice svetovnih časopisov in v osrednja poročila največjih televizijskih postaj izven japonskega arhipelaga predvsem po zaslugi tedanjega premierja Koizumija Jun'ichirōja, ki ga je v obdobju vodenja japonske vlade med letoma 2001 in 2006 obiskal kar šestkrat, prvič le nekaj mesecev po nastopu mandata.¹⁰ Njegovi obiski so vsakokrat sprožili ostre proteste političnih voditeljev v Seulu in Pekingu,¹¹ čeprav je Yasukuni obiskal na obletnico razglasitve japonske kapitulacije (15. avgust 1945) le leta 2006, dva meseca pred odhodom s premierskega položaja (Okuyama 2009, 243). Prvi povojni japonski premier, ki je svetišče obiskal 15. avgusta, je bil Miki Takeo (1907–1988), in sicer leta 1975, a je svoj prihod označil za zaseben (Breen 2007, 49). Kljub temu so ga japonski socialisti ostro kritizirali, saj da je izbral skrajno neprimeren *tajming* (*Yomiuri* 2005), pred svetiščem pa so ga pričakale množice nezadovoljnih protestnikov (Seraphim 2008, 227). Vsi Mikijevi nasledniki do leta 1985, razen Ōhire Masayoshija (1910–1980), so sledili njegovemu zgledu in v Yasukuniju počastili spomin na umrle v japonskih vojnah (Seraphim 2008, 244). Prvi, in do sedaj edini povojni japonski premier, ki je eksplicitno poudaril, da je njegov obisk 15. avgusta uraden, je bil Nakasone Yasuhiro leta 1985, vendar se je tudi on izognil religioznim proceduram, ki jih od obiskovalcev zahteva Yasukuni (glej Okuyama 2009, 241, 242–43). Kljub temu so bili odzivi na njegovo odločitev tako doma kot na tujem izjemno negativni, zato je moralo miniti kar 11 let, preden je Yasukuni ponovno obiskal japonski ministrski predsednik: 29. julija 1996 je to storil Hashimoto Ryūtarō (Nakano 2014). Ob tem se zastavlja vprašanje, kateri povojni predsednik vlade je bil pravzaprav iniciator izkazovanja državnih časti v Yasukuniju. Čeprav Franziska Seraphim (2008, 236) zapiše, da je to glavni ideolog gospodarskega razcveta Japonske Yoshida Shigeru (1878–1967), ki se je

⁹ Tretja prepreka intenzivnejšemu transnacionalnemu povezovanju v Vzhodni Aziji je vprašanje »žensk za tolažbo« (*jūgun ianfu*). Izjemno znanstveno monografijo o tragičnih usodah številnih, tako pred kot po letu 1945, je objavila ameriška antropologinja Sarah Soh (2008).

¹⁰ Koizumi je z obiski Yasukunija nadaljeval tudi po odstopu s položaja, saj ga je skupaj s svojim naslednikom Abejem Shinzōjem, ki se je na premierski stolček znova povzpel decembra 2012, obiskal 15. avgusta 2009 (Nagata 2009).

¹¹ Da bi nekako pomiril politične napetosti med državama, se je Koizumi ob obisku Južne Koreje oktobra 2001 odpravil v zloglasni zapor Seodaemun, japonsko različico Abu Grajba, ki je danes muzej (Podoler 2009, 201).

prvič tja odpravil leta 1951, torej še v času ameriške okupacije države (1945–1952), se moti. Kot namreč navaja Mitsuchi Shūhei (po Ryu 2007, 712), sta ga že leta 1945 obiskala prva povojna premiera, Higashikuni Naruhiko (1887–1990) in Shidehara Kijūrō (1872–1951), slednji kar dvakrat.

Koizumijeva »romanja« v proslulo svetišče, ko je bil na čelu vlade, so izrazito poslabšala bilateralne odnose z Južno Korejo in s Kitajsko, kar se je odražalo predvsem v eskalaciji ozemeljskih sporov s slednjo, manj odločnem pritisku uradnega Pekinga na politično nomenklaturo Severne Koreje naj zaustavi razvoj balističnih izstrelkov in v neuspelem japonskem prizadevanju za stalni sedež v varnostnem svetu Združenih narodov, trdi Kingston (2011, 119). Oponiranje njegovim dejanjem ni bilo omejeno samo na sosednje države, nezadovoljstvo so izražali tudi številni na Japonskem. Nekateri so – z argumentom, da je kršil ustavo – vložili proti Koizumiju celo tožbe, vendar so različna sodišča njihov zahtevek za izplačilo odškodnin nenehno zavračala, čeprav so nekatera razsodila v prid tožnikom (Takahashi 2006, 155; Okuyama 2009, 245; Kingston 2011, 193). Glas proti so povzdignili tudi japonski gospodarstveniki, zavedajoč se škodljivega vpliva na odnose z največjo zunanjetrgovinsko partnerico Kitajsko (Pyle 2007, 373) in številni vplivni konservativci (Kingston 2011, 194–95), med njimi celo nekdanji predsednik vlade Nakasone Yasuhiro (Kajimoto 2005), vendar je Koizumi vsa opozorila, moledovanja in kritike vehementno zavračal.

Domnevam, da so predvsem predstavniki gospodarstva bíli plat zvona, ker so se bali izbruha protijaponskih protestov v regiji, ki se predvsem na Kitajskem neredko izmaknejo nadzoru in vodijo v brezumno uničevanje vsega, kar demonstranti povezujejo z Japonsko. Zavaljo cenejše delovne sile je v preteklosti več kot dvajset tisoč japonskih podjetij preselilo svojo proizvodnjo na celino, spet druga pa na Kitajsko izvažajo blago oziroma storitve, zato jim nestabilni politični odnosi med državama zagotovo niso po godu, saj negativno vplivajo na njihove finančne prilive. Nekdanji vplivni politiki so najverjetneje povzdignili glas proti, ker obiski članov japonske vlade in parlamenta v Yasukuniju vedno znova hromijo meddržavne odnose na najvišji ravni. Tako je na primer takratna namestnica kitajskega premierja Wu Ji maja 2005 odpovedala že dogovorjeno srečanje s Koizumijem, ko je slednji Kitajsko zaradi neodobravanja njegove afinitete do Yasukunija obtožil vmešavanja v notranjepolitične zadeve Japonske (Mutō

2005).¹² Nasprotno Ryu (2007, 714) sodi, da je številne japonske politike bolj motila kršitev povojne »pacifistične ustave«, ki v 20. in 89. členu izrecno določa ločitev države in verskih skupnosti (*seikyō bunri*).¹³ Nekateri korejski intelektualci (npr. Park Yu-ha itn.) so izpodbijali Koizumijevo razlago povoda obiskov Yasukunija, v katerih je padlim pripisoval zasluge za mir in blaginjo današnje Japonske. Kot dodaja Okuyama (2010, 243–44), so mu hkrati očitali, da ni izrazil nobenih pomislekov o samih ekspanzionističnih vojnah in predvsem o tem, zakaj in kako so ti posamezniki žrtvovali svoja dragocena življenja. Ker povzroča trenja v odnosih med uradnim Tokiem in Seulom, politična instrumentalizacija Yasukunija ni povšeči niti najtesnejši japonski zaveznici ZDA. Kljub temu je administracija pod vodstvom Georgea Busha mlajšega tolerirala in pozdravljala Koizumijevo manifestacijo »zdravega nacionalizma« v upanju, da bo slednja pripomogla k dejavnejši vlogi japonske vojske v ameriškem boju proti terorizmu in vojni v Iraku (Nakano 2014).

A sprega političnega in religioznega na Japonskem ni novodoben pojav. Tesen preplet med cesarjem, ki je še dandanes vrhovni šintoistični svečenik, vladajočimi elitami in šintoizmom je bil prisoten že v imperialnem obdobju, še posebej med tako imenovano petnajstletno vojno (1931–1945), trdi Oguma (2002, 303). Tedaj so bili imperialni podložniki širom imperija prisiljeni obiskovati šintoistična svetišča in darovati molitev za zmago cesarske vojske. Da ni Yasukuni zgolj običajno šintoistično svetišče, dokazuje dejstvo, da ga je po razpadu japonskega imperija obiskala le peščica tujih državljanov.¹⁴ Po letu 1978 je z obiskovanjem prenehal še cesar Hirohito oziroma njegov naslednik Akihito (Kingston 2011, 192), čeprav ga je skupaj s cesarico često obiskoval pred letom 1945 in tako izkazoval »hvaležnost in spoštovanje« vsem braniteljem domovine (*gokoku no chūrei*), omenja Takahashi (2006, 164); sedemkrat ga je obiskal tudi po kapitulaciji (Breen 2007, 56).¹⁵ Befu (2001, 98) zavrača enačenje Yasukunija s spomeniki neznanim

¹² Čeprav je od tedaj minilo že celo desetletje, so diplomatski odnosi med državama še vedno napeti. Zvoljlo številnih nerešenih vprašanj sta se tudi sedanji predsednik japonske vlade Abe Shinzō in predsednik Ljudske republike Kitajske Xi Jinping prvič srečala šele v začetku novembra 2014, kar je več kot poldrugo leto zatem, ko sta nastopila svoji funkciji.

¹³ Kot navaja Okuyama (2009, 237, op. 6.), 20. člen zapoveduje: »Država in njeni organi se vzdržijo verske vzgoje ali kakršnihkoli drugih verskih aktivnosti.«

¹⁴ Ga je pa 14. avgusta 2010 obiskal takratni vodja francoske Nacionalne fronte Jean-Marie Le Pen. Svečanih spomladanskih in jesenskih obredov se na povabilo ministrstva za obrambo udeležujejo tudi vojaški atašeji različnih držav, navaja Breen (2007, 65, op. 2).

¹⁵ Omenjeno zahteva dopolnilo. Cesar res ni več obiskal svetišča po letu 1978, a se obredov ob prazniku pomladi in jeseni še vedno udeležuje njegov odposlanec, ki *kamijem* daruje v cesarjevem imenu (Breen 2007, 56).

vojakom, ki se ga često poslužujejo nekateri tako znotraj, na primer Tamamoto (2001, 34), kot zunaj Japonske (npr. Reischauer in Jansen 2005, 210). Tudi Breen (2007, 64) meni, da so takšne komparacije neprimerne, saj je Yasukuni religiozna institucija, sveto mesto s svojo lastno duhovščino, ki izvaja obrede za mrtve in jim daruje kot *kamijem*.

Menim, da ni religiozna komponenta Yasukunija edino, kar ga loči od spomenikov neznanemu junaku, katerih funkcijo Anderson (2007, 27–8) opiše takole (poudarka v originalu):

V moderni kulturi nacionalizma ni simbolov, ki bi bili bolj fascinantni kot spomeniki padlim borcem in grobnice neznanih junakov. (...) Četudi v teh grobnicah ni trupel niti nesmrtnih duš oseb, ki bi jih mogli identificirati, so vendarle prežete z duhovi zamišljenega *nacionalnega*. (Zato toliko najrazličnejših narodov niti ne čuti posebne potrebe po tem, da bi na takšne grobnice zapisali, kakšne nacionalnosti so bili njihovi odsotni sodržavljeni – saj je menda jasno, da *niso mogli biti drugega* kot Nemci, Američani, Argentinci ...)

Ne samo da skrbniki (beri šintoistični svečeniki) Yasukunija odrekajo pravico do apoteoze tistim umrlim, ki jih ni mogoče identificirati, kot navaja Tanaka Nobumasa (2004), je svoje mesto med poltretjim milijonom *kamijev* dobilo tudi približno 49000 Korejcev in Tajvancev. V nasprotju s spomeniki neznanemu junaku osnovni namen Yasukunija torej ni slavljenje nacionalnega, ampak *imperialnega*, kar bom podrobneje razčlenil v sklepnem delu razprave.

Čeprav so si nekateri politiki v šestdesetih letih minulega stoletja prizadevali poslati v parlamentarno proceduro zakon, ki bi ga znova postavil na piedestal državnega svetišča (glej Seraphim 2008, 238–39), vse do danes ni priznan kot uradno obeležje padlim »za japonsko stvar« (Kingston 2011, 187); takšno funkcijo ima pokopališče, ki leži le nedaleč stran, in sicer Chidorigafuchi (Breen 2007, 62).¹⁶ V obdobju Velikega japonskega imperija je sicer Yasukuni užival privilegirani status v primerjavi z ostalimi šintoističnimi svetišči in je sodil v pristojnost ministrstva za obrambo, medtem ko je ostala nadziralo ministrstvo za notranje zadeve (Seraphim 2008, 231). Ker ga niso občutno prizadele niti obsežne reforme v času ameriške okupacije, navaja Franziska Seraphim (2008, 235–36), je

¹⁶ Od leta 1965 je del Yasukunija tudi Chinreisha, preprosto leseno šintoistično svetišče, zgrajeno v čast vsem padlim v japonskih državljanskih vojnah od leta 1853 dalje, zapiše Goto-Jones (2009, 45). Breen nasprotno navaja, da je Chinreisha posvečena vsem, ki so življenje izgubili v vojnah širom sveta (2007, 52).

ostal eden od krajev spomina, ki jih del japonskih političnih elit v skladu s svojo politiko spomina »priznava za temeljne komemorativne kraje, izpušča ali izogne pa se tistim *topoi*, ki so za vladajočo skupino travmatični ali nemanipulabilni« (Kramberger in Rotar 2010, 150). Zatorej najverjetneje niti ni posebej presenetljivo, da so v času cvetenja češenj spomladi 2010 v vremenski napovedi večernih poročil japonske javne televizije NHK predvajali posnetek cvetočega drevja iz Yasukunija, mene pa je prizor osupnil.¹⁷

Da bi tudi na lastne oči videl ta »simbol japonskega militarizma«, sem se v času svojega raziskovalnega bivanja na Univerzi v Tsukubi še sam odpravil tjakaj, in to kar dvakrat. Prvič nekje sredi poletja skupaj s prijateljem Keijijem,¹⁸ tedaj mladim raziskovalcem na tokijski univerzi, ki ga zanima obilico stvari, najbolj pa posledice onesnaževanja pristaniškega mesta Minamate.¹⁹ Čeprav je sprva okleval, je na moje vztrajno prigovarjanje le pristal na kratek sprehod skozi svetišče. Yasukuni je bolj ali manj sameval, več obiskovalcev je bilo le v muzeju Yūshūkan, delu kompleksa, kjer so med drugim razstavljene parafernalije vojakov in oborožitev cesarske vojske. Prospekt muzeja sporoča, da so v njem na ogled predmeti, nekoč v lasti »božanstev«, ki so darovala svoja »dragocena življenja« za »domovino, rodišča in družine« (*Guide of Yasukuni Jinja: Yushukan*). Ob vstopu vanj obiskovalec najprej zagleda mogočno parno lokomotivo C5631, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja prva zapeljala na neslavno progo med današnjima Burmo in Tajsko, pri gradnji katere je umrlo okoli 100000 prisilnih delavcev in vojnih ujetnikov. Nedaleč stran je primerek razvpitega lovskega letala »Zero«, ki so ga proti koncu azijsko-pacifiške vojne za svoje napade na zavezniške ladje uporabljali tudi samomorilski piloti, bolj poznani kot kamikaze. Videno v vhodni avli in pripadajoči trgovini s spominki me je popolnoma pretreslo – en in edini namen razstavljenega je namreč enostransko poveličevanje japonske imperialne preteklosti in domnevnih vojaških junaštev; obenem so usode posameznikov, ki so se v vojnah znašli proti svoji volji, na strani napadalcev ali napadenih, popolnoma prezrte –, zato se v prvo nadstropje muzeja, deloma iz ogorčenja in deloma iz protesta, saj bi moral za vstopnino plačati 500 jenov

¹⁷ Takrat namreč še nisem vedel, da Japonska meteorološka služba vsako leto obdobje cvetenja češenj za Tokio napove ravno na podlagi opazovanja tistih v Yasukuniju (*Yasukuni jinja: sanpai no shiori*).

¹⁸ Imeni prijatelja in prijateljice v članku sta v skladu z uveljavljeno antropološko prakso izmišljeni.

¹⁹ Zaradi skoraj štiri desetletja (1932–1968) trajajočega nezakonitega izpuščanja živega srebra v morje, ki ga je nato z morsko hrano in ulovljenimi ribami zaužilo lokalno prebivalstvo, je zbolelo na tisoče ljudi. Kljub temu je glavni krivec za onesnaževanje, podjetje Chisso, s pomočjo osrednje vlade dolga leta zanikal kakršnokoli odgovornost za njihovo obolenost in se izmikal plačilu odškodnin.

(približno 5 evrov) in s tem posredno prispevati k ohranjanju muzeja, nisem želel povzpeti. Tako mi je bilo prihranjeno prebiranje zgodb o »kitajskih teroristih« in spletkarskih ZDA (glej Kingston 2011: 188). Podobno kot številni drugi avtorji Breen (2007, 65) izpostavlja, da muzej nikjer ne problematizira japonskega imperialnega ekspanzionizma in dejstva, da *lives lost were lives wasted*.²⁰ Še več, kot podčrtuje Hong Kal (2007, 144), Yūshūkan ne prikazuje le domnevnega patriotizma umrlih, ampak ustvarja zgodovinsko naracijo, ki japonski kolonializem in ekspanzionistične vojne opravičuje kot altruistično japonsko misijo reševanja Azije iz spon zahodnega imperializma.²¹

Upravitelje muzeja lahko brez oklevanja uvrstim v kategorijo tako imenovanih podjetnikov spomina, ki opravljajo selekcijo preteklih dogodkov v imenu pripadnostne skupine, pri tem pa samoumevno privilegirajo nekatere plati preteklosti na stroške drugih. Noiriell (2008, 373) nadaljuje:

Zaradi njih postanejo disparatni, velikokrat nejasni, se pravi zmedeni spomini na skupno preteklost, ki jih je sleherni član skupine ohranil, bolj homogeni in pridobijo vidnost v javnem prostoru. To delo meri na krepitev kolektivne identitete skupine, najpogosteje zoper konkurenčna memorijska podjetja.

Tako si producenti spomina prizadevajo »rešiti pred pozabo« ali rehabilitirati posameznike oziroma skupine, do katerih čutijo afiniteto, še dodaja avtor (Noiriell 2008, 374).

Ideološka (zlo)raba preteklosti kakopak ni značilna zgolj za Japonsko, identičen *modus operandi* koristijo vladajoče elite širom sveta. Tako britanski zgodovinar Mark Mazower ob analizi evropskih spominov na boj proti Hitlerjevemu imperiju ugotavlja (2008, 520–21):

Nadzorovanje tistih, ki so sodelovali v uporu, je bilo eno; nadzorovanje spomina na upor in njegovega pomena pa nekaj drugega, a nič manj pomembnega. (...) Upor sta vsekakor precej zaznamovala lokaliteta in regionalizem, čeprav ju, iz samoumevnih razlogov, poveljne nacionalne vlade v spominskih komemoracijah niso poudarjale. Nekatera prizorišča so postala sinonim nacionalnega trpljenja – dejansko so postala simbol nacionalnega mučeništva –, druga pa so kmalu utonila v pozabo. Politiki in komentatorji so vsilili svoje razumevanje dogodkov, zato se običajno ni veliko govorilo –

²⁰ Connerton (2004, 63) poudarja, da je smrt tistih, ki so padli v vojni, vedno reprezentirana kot žrtvovanje in ne kot nesmisel.

²¹ Zaradi kritik o enostranskem prikazovanju preteklosti je v osemdesetih letih preteklega stoletja muzej posvečen spominu na žrtve atomske bombe v Hirošimi k razstavi dodal del o japonskem ekspanzionizmu na azijski celini (Seraphim 2008, 25).

razen z molkom – o zelo mešanih lokalnih odzivih, ki so pogosto spremljali upore in protiukrepe, ki so jim sledili.

Eden prvih raziskovalcev mehanizmov konstruiranja kolektivnega spomina Maurice Halbwachs (2001, 87) slednjega definira kot »kontinuiran mišljenjski tok«, ki od preteklosti ohranja samo tisto, kar je »še živo ali zmožno živeti v zavesti skupine, ki ga vzdržuje«. Z drugimi besedami, kolektivni spomin določene skupnosti oblikujejo tisti izbrani spomini njenih članov, ki so se ohranili po procesih selekcije in objektivizacije in so za pripadnike skupnosti pomembne identifikacijske opore dotične skupnosti (Kramberger in Rotar 2010, 112). Posledično je »v zelo veliki meri rekonstrukcija preteklosti s pomočjo podatkov, sposojenih iz sedanjosti, to pa so poleg tega pripravile druge rekonstrukcije, narejene v prejšnjih dobah, iz njih pa je podoba preteklosti izšla že precej predrugačena,« meni Halbwachs (2001, 75). Kljub temu ni statična, ampak se nenehno transformira, kot se hkrati spreminja tudi skupnost, ki je njen nosilec, dodaja (2001, 90).

Znova sem se v Yasukuni odpravil 15. avgusta, na dan torej, ko je cesar Hirohito leta 1945 v vnaprej posnetem radijskem govoru širni Japonski oznanil poraz v boju z ZDA in njenimi zaveznicami ter posledičen razpad imperija. V okolici svetišča je mrgolelo policistov, česar si ob samem prihodu s Tatjano, podiplomsko študentko novinarstva iz Bosne in Hercegovine, nisva znala razložiti. Na *shinmonu*²² so japonske zastave visele na pol droga, obiskovalci pa so se v svetišče zgrinjali z vseh strani. Njihova starostna struktura je bila precej pestra, vendar so prevladovali posamezniki srednje generacije oziroma starejši, čeprav je bilo moč opaziti tudi nekaj družin z otroki in radovednežev iz neazijskih držav. Po Breenovem (2007, 61) prepričanju sicer večina obiskovalcev Yasukunija ni članov privilegiranih desničarskih interesnih združenj (npr. Nippon izoku kai, Eirei ni kotaeru kai itn.), ki svetišče izrabljajo v politične namene, ampak kvečjemu združenj vojnih veteranov ali pa niti tega ne. Podobno Tsujita Mariko (2009, 198) sodi, da večina starejših obiskovalcev obiše Yasukuni v pristni želji po komemoraciji svojih bližnjih, niso pa prepričani nacionalisti.

Dogodek sem želel ovekovečiti tudi s fotoaparatom, kar mi je sprva kar dobro uspelo, nato pa mi je fotografiranje množice posameznikov med molitvijo preprečil eden od varnostnikov. Na splošno sva bila s Tatjano v natrpanem svetišču deležna precej srepnih pogledov obiskovalcev, ki tisto leto sicer niso

²² Vhod v šintoistično svetišče

dočakali prihoda prvega ministra Kana Naota, saj je bila tedaj na oblasti Japonska demokratska stranka (DPJ), uradno oster kritik politične instrumentalizacije Yasukunija. Kot sem kasneje izvedel od nekega študijskega kolega, njegovo delovanje finančno podpirajo predvsem združenja svojcev padlih v zadnjih japonskih vojnah. Breen (2007, 60) kot glavno pobudnico komemoracij ob 15. avgustu navaja združenje Eirei ni kotaeru kai (Združenje častilcev duhov padlih junakov). Izjemno vplivna je tudi asociacija Izokukai (Združenje užaloščenih svojcev), ki je hkrati ena od pomembnih lobističnih skupin na Japonskem. Kot piše Takahashi (2006, 155–56), svojo podporo Liberalno demokratski stranki pogojuje z obiski njenih voditeljev v Yasukuniju in si sočasno prizadeva, da bi država padle vojake priznala kot primarne žrtve imperialnih vojn (Seraphim 2008, 9). Kljub temu je del njenih članov naklonjen ideji, da se državniki rajnim poklonijo kje drugje kot v Yasukuniju (Breen 2007, 59).

Slika 1: Poklon. (Foto Klemen Senica, 15. 8. 2010)

Ob vračanju proti domu sva naletela na stojnice različnih interesnih skupin, katerih predstavniki so delili letake z izrazito nacionalistično, ksenofobno in protikitajsko vsebino. Ko sem tako od neke aktivistke vzela enega, ki je pozival proti dodelitvi volilne pravice tujcem, se mi je vljudno zahvalila. Na poti proti četrti Akihabara sva nenadoma zaslišala hrup iz zvočnikov in povsem naključno naletela na protestnike, predvsem starejše – averzijo do državniških obiskov

Yasukunija izražajo predvsem tisti z levega dela političnega spektra (Breen 2007, 48), a tudi pogost koalicijski partner LDP, stranka Kōmeitō –,²³ in ultradesničarje v kombijih z ogromnimi zvočniki, ki so želeli motiti protest prvih. Po kakšnem kilometru ali dveh je policistom, verjetno pripadnikom protiizgredniških enot *kidōtai*, le uspelo zaustaviti slednje in verbalno nasilje ni eskaliralo v fizično obračunavanje med stranema, ki ju razdvaja popolnoma diametralno razumevanje ne tako daljnjih dogodkov V Vzhodni in Jugovzhodni Aziji.

Razlike v interpretacijah zgodovinske vloge Japonske v drugi polovici 19. in prvi polovici preteklega stoletja so podobne tistim, ki smo jim še 70 let po koncu 2. svetovne vojne priča tako na Slovenskem kot v prenekateri državi v naši soseščini, pa tudi širše. Medtem ko tisti bližje desnemu polu japonskega političnega spektra imperialne vojne razumejo kot osvobajanje Azije,²⁴ ki so jih zavezniki na čelu z ZDA po kapitulaciji očrnili kot fašistično agresijo, po Kingstonovem (2011, 186) mnenju njihovi nasprotniki Yasukuni dojemajo kot simbol zakrknjenega militarizma, ki relativizira in zanikuje japonske zločine nad koloniziranimi ter rehabilitira odgovorne zanje, kar lahko posledično vodi v kolektivno amnezijo o brutalnostih cesarske vojske. Poleg tega izpodbijajo njegovo apolitičnost, dasiravno je Yasukuni z vidika japonske zakonodaje avtonomna verska institucija (*shūkyō hōjin*). Kot namreč poudarja Mutō (2005), njegovi voditelji izražajo jasna politična stališča, saj zanikajo legitimnost tokijskega sodišča in obsojene generale reprezentirajo kot mučenike, hkrati pa japonske ekspanzionistične vojne razumejo kot samoobrambne in pravične.

Če je verjeti Halbwachsu (2001, 34), je konsenz med antagonističnimi razlagami preteklosti tako na Japonskem kot drugje domala nemogoč, saj nobena od skupin

od trenutka, ko so se ločile, ne more več reproducirati celotne vsebine nekdanjega mišljenja. Četudi zdaj dve izmed vseh teh obnovita stik, da bi se razumeli, se sporazumevali med seboj in vzajemno potrjevali spomine iz te preteklosti skupnega življenja, jima za to manjka prav zmožnost, da bi pozabili pregrade, ki jo ločujejo v sedanjosti.

²³ Kot v svoji razpravi prepričljivo argumentira Ryu (2007, 716–24), odnos japonskih politikov do Yasukunija ni strogo determiniran z njihovo strankarsko pripadnostjo.

²⁴ Pri tem pozabljajo, da ni bila Koreja nikogaršnja kolonija, ko jo je leta 1910 anektiral japonski imperij.

Obujanje spominov na »veličastno« imperialno preteklost

Nekdanji prvi minister Koizumi, podobno retoriko uporablja sedanji premier Abe Shinzō (Statement 2013), je na plaz očitkov o obiskih Yasukunija odgovarjal, da se želi zgolj kot običajen državljani pokloniti vsem prednikom, ki so kadarkoli padli za domovino, saj da so tudi oni prispevali k miru in blaginji današnje Japonske (glej Takahashi 2006, 156; Ryu 2007, 713).²⁵ Številni niso verjeli njegovim pojasnilom in so mu očitali težnje po sprevačanju zgodovinskih dejstev, saj je prav v obdobju njegovega vladanja prišlo do sprememb kurikula zgodovine v srednjih šolah. Nekateri, na primer Inoguchi (2009, 347), Koizumijeve obiske Yasukunija interpretirajo kot poskus pomiritve skrajne desnice in njenega antiameriškega razpoloženja. Japonska vlada je namreč po 11. septembru odločno podprla ameriški invaziji na Afganistan in Irak, njene oborožene sile pa so zagotavljale logistično podporo ameriškim in britanskim vojakom, vendar je del domače javnosti v tem prepoznal pretirano servilnost ameriškim geostrateškim interesom.²⁶ Takšna razlaga je na prvi pogled sprejemljiva, vendar se ob poglobljenem razmisleku hitro izkaže za nezadovoljivo. Koizumi je namreč prvič obiskal Yasukuni že 13. avgusta 2001 (Takahashi 2006, 155), torej slab mesec dni pred terorističnim napadom na newyorški WTC, ko ameriški vojaški in politični voditelji, vsaj javno, še niso razmišljali o invaziji na dve državi z »osi zla«. Še več, da bo obiskoval Yasukuni, je bodoči premier obljubil že v tekmi za predsednika Liberalno demokratske stranke (LDP) leta 2001, ko je premagal protikandidata, nekdanjega predsednika vlade in združenja Izokukai Hashimota Ryūtarōja, zapiše Takahashi (2006, 156).

²⁵ Zanimivo, ko je Yasukuni obiskal oktobra 2012, je Abe izjavil, da je to storil kot vodja največje opozicijske stranke (*Asahi* 2012).

²⁶ Tukaj moram nameniti nekaj besed japonskim oboroženim silam. Čeprav je bilo po razpadu imperija sprva predvideno, da država ne bo imela lastne vojske, so napetosti med svetovnima hegemonoma v nastajanju spremenile ameriške načrte za radikalno prenovno Japonske. Če so v tako imenovani fazi A zavezniški upravitelji še prakticirali politiko popolne demilitarizacije države, so si med letoma 1948 in 1952 prizadevali samo še za ekonomsko obnovo Japonske (Pyle 2007, 219). Izbruh vojne na Korejskem polotoku je še utrdil prepričanje ameriških politikov o nujnosti vključitve Japonske v nekomunistični tabor. Leta 1950 so tako japonski vladi ukazali formiranje paravojaških policijskih enot, ki so prevzele naloge na bojišča v Koreji premeščenih ameriških kopenskih sil (Reischauer in Jansen 2005, 356); leta 1954 so bile dokončno preoblikovane v Samoobrambne sile (Goto-Jones 2009, 97). Navkljub dejstvu, da je Japonska leta 2007 uradno institucionalizirala ministrstvo za obrambo, so nekateri moji sogovorniki zanikali obstoj »prave« japonske vojske. Dotična »nevojska« je sicer večja od francoske ali britanske armade in ima peto največjo mornarico na svetu (Kingston 2011, 129).

Zato sodim, da je potrebno recentne obiske predstavnikov japonskega političnega establišmenta – afinitete do Yasukunija je z obiski izkazoval tudi nekdanji tokijski župan in kasneje sopredsedujoči stranki Nippon ishin no kai, katere ime bi veljalo malo hudomušno prevesti kot »Združenje za vrednote japonske reformacije«, Ishihara Shintarō in številni konservativni politiki – primarno razumeti kot manifestacijo imperialne nostalgije konservativnega pola japonskih političnih elit.²⁷ Pri tem imperialno nostalgijo v nasprotju z Rosaldom (1989, 107–10) definiram kot spomin na oziroma hrepenenje po minulih, v primerjavi z dandanašnjimi domnevno veličastnejšimi, kolonialnimi časi politične entitete, ki ji nekdo pripada. Koizumi je postal premier aprila 2001, torej po »izgubljenem desetletju«, zaznamovanem z ekonomsko stagnacijo države in smrtjo cesarja Hirohita leta 1989. Wallerstein (2006, 75) rezonira, da politični voditelji javno glorificirajo nacionalistične – sam bi k temu dodal še imperialistične – tematike v želji po krepitvi moči politično šibke ali oslABLJENE države in ne takrat, ko država prosperira.²⁸ Podobno Kingston (2011, 194) sodi, da »(z) obujanjem atavističnih simbolov nacionalizma v nameri obuditve nacionalnega ponosa, politiki odgovarjajo na občutke bledenja slave, naraščajoče negotovosti in izgube zaupanja v vlado«. Carol Gluck (1993, 95) meni, da slavljenje preteklosti dejansko pomeni izogibanje izzivom sedanosti, kar je »kombinacija, ki zaslepi tako zgodovinski spomin kot sodobno vizijo«. Hong Kal (2007, 151) nasprotno izpostavlja, da je potrebno vzroke obujanja izgubljene veličine nacije iskati drugje, in sicer kot protiutež ostrim kritikam vojnih zločinov cesarske vojske, ki niso prihajale samo iz Azije in z Zahoda, nanje je opozarjal tudi del domače civilne družbe. Kljub temu ameriški antropolog Brian McVeigh (2005, 267; glej tudi Breen 2007, 64–65; Okuyama 2009, 248) zapiše, da si nostalgični nacionalisti med politiki praviloma ne prizadevajo znikati zločinov japonskih vojakov, ampak slavijo veličastno imperialno preteklost Japonske, česar

²⁷ Tudi v sosednji Italiji smo priča pojavu imperialne nostalgije neofašistične in postfašistične desnice, ugotavlja Baskar (2009, 125). Kot v poročilu o shodu, ki so ga neofašisti iz vse Italije pripravili konec maja 2015 v Gorici, navajata Jerneja Grmadnik in Klara Škrinjar (2015), je na eni od številnih zastav pisalo, da so pripravljene umreti za Italijo, hkrati pa je njihov vodja Simone di Stefano dejal: »Kdor je pripravljen dati življenje za nekaj velikega, se lahko počuti živ. Danes praznujemo ta duh, ta spomin!«

²⁸ Imperialne nostalgike je seveda moč najti tudi med običajnimi Japonci (glej Ghosh 2014). Vzporedno z imperialno nostalgijo se krepi tudi nestrpnost do etničnih manjšin na Japonskem (Mie 2013).

po mnenju Tamamota (2001, 38) ne smemo enačiti z željo po konstrukciji Velikega japonskega imperija 2.0.²⁹

Najsibo vzrok takšen ali drugačen, nikakor ne morem sprejeti Kingstonove (2011, 195–96) teze, podobno razvijeta Tamamoto (2001, 36) in Pyle (2007, 373), da so Koizumijeva »žalovanja« v Yasukuniju pravzaprav odražala njegovo željo po dokončnem prelomu z dediščino II. svetovne vojne in »koraku naprej« v odnosu do nje; zadnji implicitno aplavdira Koizumijevim potezam, saj da ima vsaka nacija pravico spoštovati svojo preteklost. Vendar Yasukuni v imaginariju precejšnjega dela japonskih političnih elit ni kraj, kjer lahko svojci v miru počastijo spomin na umrle v vojnah, ampak institucija, kjer država slavi njihov boj za domovino (Takahashi 2006, 175). Zato Tanaka (2004) sodi, da je šele skupna tožba korejskih, kitajskih in tajvanskih žrtev japonskega kolonializma in imperialnih invazij ter japonskih državljanov proti japonski vladi odraz želje po prelomu s preteklostjo, ko se želijo pripadniki omenjenih azijskih nacij znebiti etikete večnih žrtev, Japonci pa nočejo biti nenehno percipirani kot agresorji.

Čeprav so imele Koizumijeve »komemoracije« jasno intenco oživljanja spomina na »slavno« japonsko imperialno preteklost, neločljiv del katere so tudi ekspanzionistične vojne,³⁰ menim, da je bilo samo dejanje bolj namenjeno krepitvi samozavesti domačega volilnega telesa kot ujeziti tuje vlade, na kar v svojih razmišljanjih namiguje zagovornik takšne prakse Kobori Keiichirō, zaslužni profesor Univerze v Tokiu. Breen (2007, 57) je njegove zapise analizirala takole:

Kobori želi povedati, da ministrski predsedniki s svojimi smelimi obiski Yusukunija vsako leto 15. avgusta vplivajo na moralno preobrazbo japonske sicer nepopravljive mladine. Dejanja premiera slednjo opozorijo na to, da so milijoni umrli junaške smrti in da je Japonska bila veličasten boj, torej da je Japonska veličastna nacija, ki je vredna tudi njihove žrtve. Ko japonska mladina to uvidi, bosta Japonska in njena nekdanja imperialna slava znova obujeni.

Ob tem je pomenljivo, da Koborijeva dikcija močno spominja na tisto, ki jo je filozof Inoue Tetsujirō (1856–1944) zagovarjal na vrhuncu japonske imperialne

²⁹ Verjetno najbolj notorični imperialni nostalgik in revizionist na Japonskem je kontroverzni avtor mang Kobayashi Yoshinori, ki ga Ma (2009, 192) označi za predstavnika tiste skupine Japoncev, »nezadovoljnih s povojno liberalno demokracijo, ki sanjarijo o zlatih časih japonskega kolonializma in ohranjajo revizionističen pogled na vojno«.

³⁰ Za Breena (2007, 55) je Yasukuni substantivna fizična vez z japonsko imperialno, militaristično preteklostjo.

ekspanzije. Kot zapiše Goto-Jones (2008, 44), je namreč trdil, da je smrt v imenu in službi cesarskega dvora

lepa in veličastna, zavoljo enotnosti, ki jo takšno dejanje izkazuje med vladarjem in podaniki (*kummin itchi*) ter med spoštovanjem in lojalnostjo. Poleg tega bi takšno dejanje skoraj čudežno vplivalo na preostale podanike, saj bi dobesedno transformiralo *kokutai* (...) in oplemenitilo krepost nacije.

Ker je vlada, ki ji je predsedoval, na prošnjo ZDA sprejela odločitev o napotitvi japonskih čet v Irak, Takahashi (2006, 157) ocenjuje, da Koizumijevi obiski Yasukunija in njegovi slavospevi tistim, ki so »žrtvovali svoja dragocena življenja v boju za domovino«, niso bili izraz pietete, ampak so želeli Japoncem implicitno sporočiti, da je »umreti za domovino« plemenito dejanje, vredno izkazovanja najvišjih državnih časti. Zatorej si upam trditi, da dandanašnja politična instrumentalizacija Yasukunija služi identičnim ciljem kot tista v obdobju japonskega imperija. Kot namreč dodaja Takahashi (2006, 172–73) v nadaljevanju, je bil v obdobju Velikega japonskega imperija osrednji namen izkazovanja najvišjih časti padlim v »samoobrambnih« vojnah prepričati za boj sposobne podanike, da bi šli po stopinjah ubitih sorojakov in bili pripravljene žrtvovati svoje življenje za »očetnjava«. Skupaj z Breenom (2007, 57) lahko torej ugotovim, da je Yasukuni še sedem desetletij po razpadu imperija

ideološko obremenjeno prizorišče, ki časti spomin na mrtve *in* jih izrablja v ideološke namene. Tako je bilo na Japonskem vseskozi v času vojne in tako je še danes. (Poudarek v originalu)

Če bi se namreč Koizumi, Abe in ostali vidni predstavniki japonskih političnih elit dejansko želeli iskreno pokloniti vsem japonskim žrtvam azijsko-pacifiške vojne, kot neumorno trdijo (glej Kingston 2011, 190), bi jih verjetno zmotilo dejstvo, ugibam, da ni bilo apoteoze v Yasukuniju deležno več sto tisoč civilnih žrtev bombardiranj Okinave, Tokia, Hirošime ali Nagasakija, kar v svojem eseju izpostavi Mutō (2005).

Pri tem je simptomatično, da niti Koizumi niti Abe v svojih razčlenjevanjih dogodkov v prvi polovici 20. stoletja nista nikoli eksplicitno obsodila japonske agresije na sosednje države, jasno definirala vzroke trpljenja sodržavljanov in se distancirala od dejanj tvorcev japonskega imperija.³¹ Nasprotno, izrazila sta zgolj

³¹ Navdih za takšen prelomni korak bi lahko črpala iz znamenitega govora nekdanjega zahodnonemškega kanclerja Richarda von Weizsäckerja (1920–2015), ki ga je slednji imel v bundestagu 8. maja 1985.

»globoko obžalovanje« zavoljo trpljenja Azijcev v obdobju japonske nadvlade in ponovila zaobljubo, da se država reševanja mednarodnih sporov ne bo nikoli več lotila z orožjem. Obenem sta v isti sapi hitela poudarjati, da so za sedanjo prosperiteto Japonske zaslužni vsi, ki so svoje mesto dobili v Yasukuniju, tudi najhuših vojnih zločinov obsojeni generali,³² kar je po mojem mnenju primer perfidnega historičnega revizionizma in negacionizma *par excellence*. Obenem je takšna simbolna rehabilitacija imperialnih voditeljev, ki so s svojimi kratkovidnimi odločitvami in zablodelimi strategijami v smrt pognali na milijone ljudi tako doma kot na tujem, žaljiva do vseh, ki so trpeli hudo povojno pomanjkanje in kasneje s številnimi odrekanni prispevali k rekonstrukciji leta 1945 popolnoma uničene države. Čeprav ni nujno, da bi iskreno japonsko soočenje s hudodelstvi iz obdobja Velikega japonskega imperija dokončno pomirilo vladajoče politične elite v Južni Koreji in na Kitajskem, se zdi, da se tiste v Tokiu najbolj bojijo finančnih posledic morebitne razrešitve perečih zgodovinskih vprašanj s sosednjima državama. Kljub temu sodim, da se bodo morali konservativni politični misli naklonjeni japonski državniki in njihovi volivci slejkoprej pogledati v ogledalo zgodovine in sprejeti tudi temne plati neuspelega imperialnega zavojevanja, saj kot zapiše Yamamuro (2000, 11), naj so morda Japonci še toliko izbrisali spomine na imperialno preteklost in skovali samopodobo na osnovi te amnezije, dejstvo, da je Japonska imela kolonialni imperij, ne bo preprosto izginilo.

Literatura

- Anderson, Benedict. (1991) 2007. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Asahi shimbun*. 2012. "Japan Opposition Leader's War Shrine Visit Bound to Anger China, Korea." Dostop 15. april, 2014. http://ajw.asahi.com/article/behind_news/politics/AJ201210170097.
- . 2014. "Abe Praised Class-A War Criminals for Being 'Foundation' of Japan's Prosperity." Dostop 4. junij, 2015. http://ajw.asahi.com/article/behind_news/politics/AJ201408270054.
- Baskar, Bojan. 2009. "The Most Beautiful Part of Italy': Memories of Fascist Empire-building in the Adriatic." V *Mediterranean Frontiers: Borders, Conflict and Memory in a Transnational World*, uredila Dimitar Bechev in Kalypso Nicolaidis, 109–27. London in New York: Tauris Academic Studies.

³² V začetku aprila 2014 je Abe poslal pismo podpore organizatorjem, ki vsako leto pripravijo spominsko slovesnost za vojaške poveljnike, na tokijskem sodišču obsojene najhuših vojnih zločinov, in posebej izpostavil prispevek »mučenikov« k blaginji sodobne Japonske (*Asahi* 2014).

- Befu, Harumi. 2001. *Hegemony of Homogeneity: An Anthropological Analysis of Nihonjinron*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Breen, John. (2004) 2007. "The Dead and the Living in the Land of Peace: A Sociology of the Yasukuni Shrine." V *Modern Japanese Culture and Society* (Volume IV), uredila Dolores P. Martinez, 48–66. London: Routledge.
- Connerton, Paul. (1989) 2004. *Kako se društva sjećaju*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- Cwiertka, Katarzyna J. 2006. *Modern Japanese Cuisine: Food, Power and National Identity*. London: Reaktion Books.
- Eskildsen, Robert. 2002. "Of Civilization and Savages: The Mimetic Imperialism of Japan's 1874 Expedition to Taiwan." *American Historical Review* 107(2): 388–418.
- Ghosh, Palash. 2005. "Japan's Far-Right: Nostalgia for Imperial Past, or Dire Threat to Future." Dostop 17. junij, 2015. <http://www.ibtimes.com/japans-far-right-nostalgia-imperial-past-or-dire-threat-future-1562371>.
- Gluck, Carol. 1993. "The Past in the Present." V *Postwar Japan as History*, uredil Andrew Gordon, 64–95. Berkeley: University of California Press.
- Goto-Jones, Christopher. 2008. "The Way of Revering the Emperor: Imperial Philosophy and *Bushidō* in Modern Japan." V *The Emperors of Modern Japan*, uredil Ben-Ami Shillony, 23–52. Leiden in Boston: Brill.
- . 2009. *Modern Japan: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Grmadnik, Jerneja, in Klara Škrinjar. 2015. "Tiho, a udarno je val neofašizma oplazil Gorico." Dostop 19. junij, 2015. <http://www.delo.si/svet/sosescina/v-zivo-fasisti-z-varnostniki-marsirajo-po-mestu.html>.
- Halbwachs, Maurice. (1968) 2001. *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Inoguchi, Takashi. 2009. "Globalisation and Cultural Nationalism." V *The Cambridge Companion to Modern Japanese Culture*, uredil Yoshio Sugimoto, 336–51. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kajimoto, Tetsushi. 2005. "Nakasone Hits Koizumi Populism, Yasukuni Visits." Dostop 18. april, 2014. http://www.japantimes.co.jp/news/2005/11/23/news/nakasone-hits-koizumi-populism-yasukuni-visits/#.VX_XR0YTVFn.
- Kal, Hong. 2007. "The Aesthetic Construction of Ethnic Nationalism: War Memorial Museums in Korea and Japan." V *Rethinking Historical Injustice and Reconciliation in Northeast Asia: The Korean Experience*, uredili Gi-Wook Shin, Soon-Won Park in Daqing Yang, 133–53. London: Routledge.
- Kingston, Jeff. 2011. *Contemporary Japan: History, Politics, and Social Change since the 1980s*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Kramberger, Taja, in Drago B. Rotar. 2010. *Misliti družbo, ki (se) sama ne misli*. Ljubljana: Sophia.
- Lipušček, Uroš. 2015. "Dolga senca druge svetovne vojne v Aziji." *Objektiv* 9. maj. Dostop 28. maj, 2015. <https://www.dnevnik.si/1042712556/svet/dolga-senca-druge-svetovne-vojne-v-aziji>.

- Ma, Sheng-Mei. 2009. "Three Views of the Rising Sun, Obliquely: Keiji Nakazawa's A-Bomb, Osamu Tezuka's Adolf, and Yoshinori Kobayashi's Apologia." *Mechademia* 4: 183–96.
- Mazower, Mark. 2008. *Hitler's Empire. How the Nazis Ruled Europe*. New York: Penguin Press.
- McNeill, David. 2008. "Magnificent Obsession: Japan's Bone Man and the World War II Dead in the Pacific." Accessed May 30, 2015. <http://www.japanfocus.org/-David-McNeill/2821/article.html>.
- McVeigh, Brian J. 2004. *Nationalisms of Japan: Managing and Mystifying Identity*. Lanham (Md.) in Oxford: Rowman & Littlefield.
- Mie, Ayako. 2013. "Xenophobia Finds Fertile Soil in Web Anonymity." Dostop 20. april, 2014. <http://www.japantimes.co.jp/news/2013/01/08/news/xenophobia-finds-fertile-soil-in-web-anonymity/#.VYAZ8EYTVFm>.
- Milčinski, Maja. 1999. "Kami in šintoistična kozmogonija." *Studia mythologica Slavica* 2: 299–304.
- Mutō, Ichiyō. 2005. "Revise the Peace Constitution, Restore Glory to Empire." Dostop 22. julij, 2014. http://www.europesolidaire.org/spip.php?page=article_impr&id_article=1850.
- Nagata, Kazuaki. 2009. "Koizumi, Abe Make Yasukuni Visit." Dostop 4. april, 2014. http://www.japantimes.co.jp/news/2009/08/16/national/koizumi-abe-make-yasukuni-visit/#.VX_UckYTVFm.
- Nakano, Kōichi. 2014. "The Legacy of Historical Revisionism." Dostop 31. maj, 2015. <http://www.theasanforum.org/the-legacy-of-historical-revisionism/>.
- Noiriél, Gérard. (2004) 2008. "Zgodovina, memorija, državljanski angažma." *Monitor ZSA* 10 (1–2): 373–77.
- Oguma, Eiji. 2002. *A Genealogy of 'Japanese' Self-images*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Okuyama, Michiaki. 2009. "The Yasukuni Shrine Problem in the East Asian Context: Religion and Politics in Modern Japan." *Politikologija religije* 3 (2): 235–51.
- Podoler, Guy. 2009. "Introduction." V *War and Militarism in Modern Japan: Issues of History and Identity*, uredil by Guy Podoler, 1–8. Folkestone: Global Oriental.
- Pyle, Kenneth B. 2007. *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose*. New York: PublicAffairs.
- Reischauer, Edwin O., and Marius B. Jansen. (1977) 2005. *The Japanese Today: Change and Continuity*. Clarendon: Tuttle Publishing.
- Rosaldo, Renato. 1989. "Imperialist Nostalgia." *Representations* 26: 107–22.
- Ryu, Yongwook. 2007. "The Yasukuni Controversy: Divergent Perspectives from the Japanese Political Elite." *Asian Survey* 47 (5): 705–26.

- Sedmak, Matej. 2013. "Yasukunijski konflikt v okviru japonske zgodovine in zunanje politike." Neobjavljena disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Seraphim, Franziska. (2006) 2008. *War Memory and Social Politics in Japan, 1945–2005*. Cambridge (Mass.) in London: Harvard University Press.
- Soh, Sarah C. 2008. *The Comfort Women: Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan*. Chicago: University of Chicago Press.
- Statement by Prime Minister Abe: Pledge for Everlasting Peace. 20013. Dostop 20. april, 2014. http://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201312/1202986_7801.html.
- Takahashi, Tetsuya. 2006. "The National Politics of the Yasukuni Shrine." V *Nationalisms in Japan*, uredil Naoko Shimazu, 155–80. London: Routledge.
- Tamamoto, Masaru. 2001. "The Land without Patriots: The Yasukuni Controversy and Japanese Nationalism." *World Policy Journal* 18 (3): 33–40.
- Tanaka, Nobumasa. 2004. "The Dead must no be Abused: Yasukuni Shrine, the Prime Minister and the Constitution." Dostop 14. april, 2014. <http://japanfocus.org/-Nobumasa-Tanaka/1873>.
- Tsujita, Mariko. 2009. "A Fragile Balance between 'Normalization' and the Revival of Nationalistic Sentiments." V *War and Militarism in Modern Japan: Issues of History and Identity*, uredil Guy Podoler, 187–98. Folkestone: Global Oriental.
- Wallerstein, Immanuel. (2004) 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Yamamuro, Shin'ichi. 2000. "The Evolving Meiji State: Its Dual Character as a Nation-State and Colonial Empire." V *Japanese Civilization in the Modern World: XVI – Nation-State and Empire*, uredili Tadao Umesao, Takashi Fujitani in Eisei Kurimoto, 9–24. Osaka: National Museum of Ethnology.
- Yomiuri shimbun*. 2005. "Yasukuni: Behind the Torii: From Government-Run Shrine for War Heroes to Bone of Contention." Dostop 18. marec 18, 2012. <http://www.japanfocus.org/-Yomiuri-Shimbun/1967/article.html>.

Summary

Along with territorial issues, history textbooks and the "comfort women" controversies, the Yasukuni Shrine is among highly contentious issues when it comes to Japan's foreign relations with its neighbouring countries, particularly China and South Korea. Ever since its inception in 1869, it has had a privileged symbolic position among Shinto shrines in Japan. It was only after 1978, when fourteen former military leaders who were convicted as Class-A war criminals at the Tokyo Trial were secretly enshrined there, that it became utterly problematic for many Asians who suffered under the Japanese colonial rule in the first half of the 20th century and their descendants as well as many Japanese. Recently, it has drawn considerable public attention worldwide, owing to regular pilgrimages by

former Japanese Prime Minister Koizumi Jun'ichirō while he was still in office and the visit of the current Prime Minister Abe Shinzō in December 2013. The phenomenon of paying respect in Yasukuni to the soldiers and civilians who died for the “Japanese cause” in the Asia-Pacific War (1931–1945), practised mostly by the conservative part of Japanese political elites, is repeatedly met with stiff opposition from a wide spectrum of individuals in Japan, not to mention Chinese and South Korean political leaders. Although there have been numerous discussions trying to explain the reasons and causes of why so many Japanese (right-wing) politicians still have an explicit affinity for a “war shrine” 70 years after the dissolution of the Empire of Japan, in my view the glorification of chosen victims needs to be set in a broader context of imperialist nostalgia, the wave of which has been coming over Japan since the turn of the 21st century. As so many social scientists convincingly argue, political leaders around the world resort to the presumably glorious past of their countries when the countries are weak(ening) economically or unimportant in international politics.